

Медіаосвіта як важливий компонент освітнього процесу

сучасного позашкільного закладу

Стрімкий розвиток у сучасному світі інформаційно-комунікаційних технологій та системи мас-медіа вносить принципові зміни у загальну філософію освіти, ставлять нові завдання і водночас відкривають нові горизонти психолого-педагогічного пошуку у напрямку медіаосвіти. Освіта наразі ставить перед собою нове завдання – сформувати в дитини вміння вчитись. У освітній галузі наразі домінують такі тенденції, як: запровадження основного ядра знань, своєрідного базового мінімуму, на якому вибудовується подальший комплекс знань, вмінь, відношень, навичок, компетентностей; формування цілісного сприйняття світу. У зв'язку зі зміною змістових компонентів освіти відбуваються зміни технологій їхньої реалізації. На передній план виходять інформаційні технології, дистанційне навчання, які охоплюють мережі університетів, шкіл, дошкілля, позашкілля, систему підготовки кадрів та підвищення кваліфікації, застосовуються в сфері обміну педагогічною інформацією.

Сьогодні мова йде про інформаційну цивілізацію та утвердження відповідної їй інформаційної культури суспільства і особистості, в якій інформація через різні канали впливає на всі грані суспільного життя та свідомості. Вільний рух інформації та інформаційних послуг, необмежений доступ до інформації та її використання для наукового та соціального прогресу, вирішення глобальних проблем людства та розвитку знань висуває перед освітою нові виклики. Актуалізується роль **медіаосвіти** як частини освітнього процесу, спрямованого на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

У 2008р. Європейський парламент ухвалив «Резолюцію щодо медіаграмотності у цифровому світі». У цьому документі обґрунтовується необхідність цілеспрямованого розвитку медіаосвіти в державах ЄС, формулюються рекомендації щодо конкретних шляхів реалізації цього завдання на різних освітніх рівнях. У 2010 була розроблена Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. У квітні 2016року Президія Національної академії педагогічних наук схвалила нову редакцію цього документу. Головною метою Концепції є сприяння розбудові в Україні ефективною системи медіаосвіти, що має стати фундаментом гуманітарної безпеки держави, розвитку і консолідації громадянського суспільства, протидії зовнішній інформаційній агресії, всебічно підготувати дітей і молодь до безпечної та ефективною взаємодії із сучасною системою медіа, сформувати у громадян медіаінформаційну грамотність і

медіакультуру відповідно до їхніх вікових, індивідуальних та інших особливостей.

Основні терміни

Медіаосвіта – частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Медіапедагоги – вчителі, викладачі, вихователі всіх ланок системи освіти, працівники бібліотек, керівники і співробітники медіастудій різного профілю в структурі центрів роботи з молоддю та інших організацій, які мають відповідну педагогічну і медіапсихологічну компетентність і впроваджують медіаосвіту.

Медіакультура – культура сприймання і виробництва соціальними групами та соціумом у цілому сукупності інформаційно-комунікаційних засобів, що функціонують у суспільстві, знакових систем, технологій комунікації, пошуку, збирання, виробництва і передавання інформації. На особистісному рівні медіакультура означає здатність людини ефективно взаємодіяти з мас-медіа, адекватно поводитися в інформаційному середовищі, здійснювати ціннісно-вольову рефлексивну регуляцію інформаційної поведінки.

Медіаобізнаність – складова медіакультури, яка передбачає засвоєння особистістю системи знань про засоби масової комунікації, їх історію та особливості функціонування, користь і шкоду для людини, уміння убезпечити себе від деструктивних медіаінформаційних впливів і вільно орієнтуватись у світі інформації.

Медіаграмотність – складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують.

Медіакомпетентність – рівень медіакультури, що забезпечує розуміння особистістю соціокультурного, економічного і політичного контексту функціонування медіа, засвідчує її здатність бути носієм і передавачем медіакультурних цінностей, смаків і стандартів, ефективно взаємодіяти з медіапростором, створювати нові елементи медіакультури сучасного суспільства, реалізувати активну громадянську позицію.

Науковці виділяють такі форми медіаосвіти: дошкільна, шкільна, позашкільна, у вищій школі, батьківська, медіаосвіта дорослих, медіаосвіта засобами медіа.

Медіаосвіта позашкільна спрямована на розвиток способів творчого самовираження особистості, має супроводжувати шкільну медіаосвіту, підсилювати її ефект. Базується переважно на діяльності позашкільних навчальних закладів, публічних (зокрема спеціалізованих дитячих) бібліотек, громадських організацій, на волонтерських і комерційних засадах; охоплює

медіаосвіту батьків, сімейну медіаосвіту, використовується в межах психотерапевтичної і психолого-консультаційної допомоги.

Сучасне суспільство неможливо уявити без високотехнологічного інформаційного простору, воно відіграє неабияку роль у формуванні духовного клімату, стає дедалі визначальним у функціонуванні найважливіших сфер життя держави. Інформаційне середовище через формування громадської думки, вироблення певних установок спонукає людину до тих чи інших учинків. Медіапростір – частина інформаційного й соціального простору. Воно здатне долати усі традиційні обмеження фізичного простору й скасовує будь-яку географічну відстань. На сьогодні медіапростір є безмежним. А основою сучасного медіапростору є засоби масової комунікації, які охоплюють друковані видання, радіо, телебачення, комп'ютерні телекомунікаційні технології. Телебачення та соціальні мережі як складові медійного простору наповнюють дозвілля людини, інформують її про стан світу, розважають, іноді повчають, а разом з тим досить сильно впливають на духовні цінності, на мислення людини, на стиль світосприймання, на тип культури.

Рубіж ХХ–ХХІ століття ознаменувався суттєвими змінами у соціокультурній реальності, що дало поштовх для формування нового покоління молоді. Джош Спір і Аарон Дігнан у 2007 році ввели поняття «Digital Generation» (цифрове покоління), представниками якого вони назвали людей, які народилися за часів цифрової революції. Кожне покоління у чомусь сильніше і розумніше за попереднє, запевняють вони. Просто це нове покоління – завжди інше.

«Покоління Google», «міленіали», digital natives (цифрові аборигени), «діти-кліпери» – усі ці назви акцентують увагу на великій ролі цифрових технологій у житті нинішньої молоді й дітей. Психологи й соціологи останніми роками досліджують, як відрізняється медіаповедінка підлітків від старших поколінь. Нове покоління має певну особливість у порівнянні з попереднім. Воно зростає у діджитал-сфері, у діджитал-культурі.

Сучасна людина, що має підключення до мережі, може отримати доступ до мільйонів документів, починаючи від книг, віршів, статей та багато іншого. Згідно з Теорією Поколінь, створеної у 1991 р. Нейлом Хоувом та Вільямом Штраусом, кожні 20 років народжується нове покоління людей, які виховуються у певних історичних умовах та мають схожі цінності. Нині активними є покоління – Baby Boomers, X, Y, Z. Покоління Z – діти, народжені у епоху масштабного розповсюдження Інтернет-технологій (в Україні початок цього періоду – з 2003-2005 рр. Принципова властивість нового покоління полягає в тому, що у нього «у крові – високі технології». Для сьогоднішніх дітей і підлітків протиставлення віртуального і реального абсолютно неактуальне, тому що для них все це злито воедино, і одне є продовженням іншого. Альтернативи цифровому світу немає. Ми дуже швидко рухаємося у новий світ, повний трансформацій. А діти використовують любу можливість, любий гаджет, щоб підключитися до інформаційного потоку.

Діти покоління Z представляють собою дивну суміш дитячої безпосередності і дорослих умінь. Така дитина – це – дитина, яка живе у якомусь своєму світі, часто вражає глибиною сприйняття життя. Вони, начебто, реагують на якісь невідомі нам зміни зовнішнього світу, створюючи безліч проблем батькам і вчителям. З'явилися діти-індиго, які мають унікальні здібності і складний характер.

Вони точно знають, чого хочуть. Легко сприймають величезні масиви інформації. Яскраві, творчі, гармонійно розвинені і самодостатні особистості, які здатні досягти всіх поставлених цілей. Позитивно дивляться на світ і не бачать меж там, де дорослі поставили собі жорсткі рамки.

Як же мислить покоління Z..?

I. Звичка до легкодоступної інформації.

II. «Нелюбов» до жорстких графіків і розкладів.

III. Легковажність у зв'язках.

Як знайти спільну мову з представниками покоління «Z»..?

Враховуючи плюси та мінуси сучасного покоління, психологи розробили цілий ряд правил щодо спілкування з поколінням «Z»:

Формулюйте завдання коротко... Двадцять вісім секунд – рівно стільки, згідно з дослідженнями Microsoft, сучасні молоді люди приділяють новій інформації. «Діти Твіттера» просто не здатні сприймати довгі повідомлення. Тому завдання необхідно укласти не більше ніж 25 слів. Якщо завдання велике, його необхідно розбити на пункти, кожний з яких теж має звучати максимально коротко. Прописуйте завдання. Покоління Z не звикло до запам'ятовування, тому письмові завдання, з якими можна звіритися, будуть більш ефективними. Хваліть. «Зети» залежні від «лайків». Відсутність похвал і заохочень вибиває їх з колії і змушує кинути справу. Ставте чіткі терміни. Пояснюйте малюючи. Молодь та підлітки краще розуміють мальовані образи, ніж слова. Загляньте в Інтернет і серед великої кількості демотиваторів, коміксів і «лайків» знайдете причини. Тому пояснюйте завдання і подавайте інформації з допомогою інфографіки.

Отже, процес інформатизації суспільства змінює традиційні погляди на перелік умінь і навичок, необхідних для соціальної адаптації. Грамотність, що традиційно визначалась як вміння читати і писати, у даний час стала враховувати стрімке зростання розповсюдження і використання цифрових пристроїв, ресурсів і послуг. З'явилося поняття «цифрова грамотність», яке стало базовим компонентом освіти і науково-технічного прогресу і визначається як сукупність найважливіших життєвих навичок. Програма ЮНЕСКО «Інформація для всіх» (IFAP) на основі міжнародного досвіду сформулювала «індикатори розвитку інформаційного суспільства», визначаючи цифрову грамотність як найважливіший життєвий навик.

Сьогоднішній учень має усвідомити, що він не тільки здатний, але й зобов'язаний володіти медіаінформаційними технологіями, які є найважливішою умовою для формування інтелектуальної компетентності. Він повинен щоденно працювати над формуванням суб'єктивної реальності та нести відповідальність за її обсяг та зміст.

Діти та молодь активно включені у інформаційний простір, який впливає та змінює їх думки та сприймання щодо навколишнього середовища. Згідно вислову Кристофера Ворснопа – одного з лідерів медіаосвіти у Канаді, – медіа стало нашим довкіллям і нерозумно ігнорувати те, що нас оточує. У освітніх закладах багатьох країн Європи до обов'язкових предметів включають такі, що навчають медіаграмотності, впроваджують програми та спеціальні тематичні курси за вибором. В Україні, в умовах стрімкого розвитку інформатизації сучасного суспільства, розробка медіапрограм є актуальною проблемою, яку необхідно вирішувати вже сьогодні. Заклади позашкільної освіти мають усі можливості реалізовувати такі програми. Це гурткова робота, тренінги, заняття додаткової освіти. Крім того, авторські навчальні програми у ЗПО вітаються та впроваджуються у навчальний процес. Навчання, особливо гуманітарним дисциплінам, все частіше набуває риси не тільки отримання нового матеріалу від керівника гуртка, а й обмін інформацією та її обговорення. Під час навчання діти та молодь мають можливість використовувати отримані знання щодо медіа та їх різноманіття, визначати дійсні факти від надуманої або замовної інформації. Соціальні мережі дають можливість налагоджувати взаємодію між молодими людьми різних країн світу та отримувати нові дані з першоджерел. Сучасна молодь сьогодні формує власну думку на основі фактичних подій. Крім того, є можливість отримати знання он-лайн, використовуючи різні медіаресурси. Тому актуальним є вміння дітей та молоді взаємодіяти з різними медіа без шкоди для себе. Саме ЗПО мають можливість готувати своїх вихованців до життя у інформаційному суспільстві, отримати навички, які допоможуть критично сприймати навколишню інформацію, усвідомлювати наслідки її впливу, розвивати творчість та культуру сприйняття. В системі позашкільної освіти є усі фактори для розвитку медіакомпетентності, яка необхідна для сучасної молоді. Особливо розвиваються креативність та медіаторчість, критичне мислення та самовираження.

У процесі розвитку медіаграмотності вихованців початкового рівня навчання ігрова діяльність набуває важливого значення. Гра – сама сутність дитини від народження до шести років. Кожний вид гри (дидактична, сюжетно-рольова, творчо-пошукова, рухлива, театралізована) має свої переваги й доцільність використання в ході освітнього процесу з дошкільнятами та дітьми молодшого шкільного віку. Введення дитини у світ медіа; знайомство з історією виникнення засобів масової комунікації, різновидами медіа; формування навичок використання медіа проходить, як правило, в ігровій формі. Елементарна дидактична гра «Віриш чи ні?» застосовується з метою розвитку уваги, критичного мислення (вміння розрізняти істинну та хибну інформацію), «Рекламна агенція», «Я – редактор». Фотографія як один з видів медіа широко використовується в освітньому процесі позашкільля.

Одна з цікавих новинок для роботи з дітьми – лепбуки (від англ. «lap book» – книга на колінах). Інтерактивна розвивальна гра-тека, за допомогою якої можна працювати з будь-якою інформацією. Тим більше, що такі папки дитина може виготовляти самостійно. По суті лепбук являє собою папку або міні-книжку, в якій систематизовані знання з якоїсь теми. Теми можуть бути як широкі («Погода», «Спорт», «Фрукти й овочі»), так і вузькі («Цифри», «Кольори», «Рухи», «Звуки»). У такій книжці багато кишеньок та конвертиків, що містять необхідний систематизований матеріал (у тому числі ілюстративний) для вивчення і закріплення знань по темі. Медіа можуть стати окремою темою для лепбука. У такому випадку дитина має можливість ознайомитись з видами медіа, їх функціями, споживачами тощо. Лепбуки допомагають швидко і ефективно засвоїти нову інформацію і закріпити вивчене в пізнавально-ігровій формі. Ці тематичні посібники мають яскраве оформлення, чітку структуру і розробляються спеціально під конкретну дитину (чи групу дітей) з певним рівнем знань. Поширені також і «колективні» тематичні папки, які виготовляються педагогами.

Гуртківці основного та вищого рівнів навчання мають можливість створювати медіатексти, слайд-фільми (або презентації) соціальні відео, тематичні квести та займатись самоосвітою. Під час практичних занять вихованці можуть побувати в ролі журналіста, режисера, фотографа, актора тощо, відчувати на собі особливість медійних професій, створити колажі з фото газетних вирізок та фото колажі, записувати інтерв'ю про своє хобі, готувати медійні проекти про найвизначніші пам'ятки свого міста, створювати сторіборди...

Принципи, яких необхідно дотримуватись у медіаосвіті – свобода, партнерство, діалог та самовираження. Саме позашкільна освіта спрямована на творчий розвиток особистості і має різні форми щодо їх розвитку. Доброю практикою залучення вихованців до розвитку медіакомпетентностей є створення власної медіапродукції: мультфільми, сайти, блоги, соціальні відеоролики. Це перехід від рівня споживача на рівень створення медіаконтенту. Під час освітнього процесу у ЗПО діти та молодь, спільно з педагогами, мають можливість використовувати різні цікаві форми роботи, а саме: лекції, семінари, тренінги, перегляд та обговорення відео, організація та проведення акцій, конкурсів, флеш-мобів, квестів.. Можливість активно використовувати медіа у роботі ЗПО дозволяє проводити бінарні заняття, розкривати дану тему під час онлайн занять, майстер-класів, онлайн семінарів, інтернет конференцій.

Саме така спільна творча діяльність із застосуванням медіа є чудовим прикладом змістовного дозвілля та впливає на розвиток комунікативних навичок, роботі в команді, підвищенню згуртованості та поваги, впевненості та послідовності. Саме у рамках медіатворчості відбувається інтелектуальний розвиток особистості, їх здібностей та самостійного мислення. Вихованці закладів позашкільної освіти, володіючи підвищеним рівнем медіаграмотності,

орієнтуються в сучасному інформаційному світі, критично сприймають різні медіатексти, аналізують одержувану інформацію. Під час такої плідної роботи вирішуються і виховні завдання позашкільної освіти. Вихованці вже готові до медіаторчості. Мобільними телефонами знімають власні відео, розміщують їх в інтернеті та обговорюють у соціальних мережах. Адже кінцевою метою медіаосвіти є розвиток медіаграмотності дітей та молоді, який розвиває сприймання різних медіа під критичним кутом зору, розумінню їх значимості в житті кожної людини.

На допомогу педагогам і батькам на засіданні Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі затверджено Перелік рекомендованих для дітей онлайн-ресурсів (рішення N 2 від 20.04.2010 р.) : <http://www.mon.gov.ua> та укладена Пам'ятка для батьків “Діти. Інтернет. Мобільний зв'язок”: <http://www.moral.gov.ua>.

Компанією «Майкрософт Україна» в рамках програми «Партнерство в навчання» створено портал для дітей, батьків, учителів Он-ляндія. Безпечна веб-країна та заснована програма «Безпека дітей в Інтернеті» : <http://www.onlandia.org.ua>

Підготовлена фахівцями «Київстар» та Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України у рамках соціальної програми «Безпека дітей в Інтернеті» електронна версія посібника з онлайн безпеки.

Громадськість приділяє особливу увагу питанням безпеки дітей, що відносяться до найбільш вразливої категорії користувачів Інтернету. Створюються і підтримуються програми, спрямовані на навчання його грамотного, безпечного та свідомого використання дітьми. Вказані заходи покликані забезпечити безпеку та комфорт дітей у мережі та навчити використовувати можливості Інтернету для відкриттів, спілкування, творчості та розвитку.

Упровадження медіа в освітній процес може здійснюватися лише за умови професійно підготовленого, медіа-компетентного педагога, який добре володіє знаннями та вмінням застосування медіа в професійній діяльності.

Нинішній педагог повинен ураховувати останні здобутки мас-медіа в процесі вивчення як фахових, так і других дисциплін. Застосування всіляких типів медіа-текстів в навчальному процесі дасть можливість:

- підвищити рівень мотивації до навчальної діяльності; навчити критично оцінювати медіа-інформацію у великому інформаційному просторі;
- сформувати вміння керувати потоками інформаційних ресурсів;

- освоїти комунікаційні технології та стратегії їх застосування;
- сформувати медіа-грамотність особистостей.